

Gimnáziumaink nagy részében túlságos nagy a tanulók száma. Már pedig csak normális szám mellett lehet a tanítás sikeres. A zsúfoltság megszüntetésére kell tehát törekednünk. A követelményeket nem mi állapítjuk meg, hanem a viszonyok; azok leszállításával vagy megosztásával tehát nemcsak hogy nem érhetjük el a célzott könnyítést, hanem olyan útra lépünk, amelynek folytatása veszedelmet rejt magában közoktatásügyünknek mind adminisztrációjára, mind tanulmányi menetére és sikerére nézve.

CSERÉP JÓZSEF.

TANÜGYI KÜLÖNLEGESSÉGEK ROMÁNIÁBAN.

Valamint a XVIII. század végén a francia enciklopedisták filozófiai tanai rövid idő alatt egész Európát bejárták és az egyes államok gondolkodását, társadalmi, állami és erkölcsi életét újjáalakították: úgy járta be a múlt század utolsó éveiben Európa minden államát az a *szükségérzet*, hogy az oktatás terén végre meg kell döngetni a régi, százados bástyák várfalait, s az idő viszonyainak és a tudás haladásának megfelelő rendszert kell megteremteni.

A változtatások mindenütt a régi rendszer javításával, kiegészítésével történtek s minden államban, úgy nálunk is, első sorban a nemzeties irány domborodik ki.

Csak a kis Románia forгатja fel középiskolai rendszerét teljesen. Tősgyökeres újjátasokkal a kor igényeinek megfelelő *középiskolát* teremt. Románia Franciaországot divat tekintetében mintának, nyelv tekintetében testvérnek nézi; Olaszország iránt azért táplál rokonszenvet, mert az olasz nyelv a román nyelvcsaládhoz tartozik, a német kulturát semmibe se veszi; Magyarországgal ma már nem törődik, pedig a múlt század 60-as éveiben még így vélekedett: *Magyarországból jut a felvilágosodásnak egy-egy halvány sugara hozzánk*. Szóval Románia nem nézi a százados hagyományokat, nem a helyeslő és elvető kritikát és megteremti a XX. század középiskoláját eredeti vizsgálati rendszerrel.

Ebben az úttörő munkában elismerésre méltó: a merészség, hogy nem törődik a művelt nyugaton mély gyökeret vert tanügyi intézménnyel; a mély belátás, hogy az idegesség századában a tanuló agyának egészséges funkcióját nem a tantárgyak anyaghalmozásának feltárásával kívánja elnyomni, hanem a logikus gondolkodást és az előadási képességet fűrkészi.

Romániát azon államok közt, melyek a középiskolai rendszeren gyökeres változtatásokat tettek, eredetiség tekintetében az első hely illeti.

Ezen alkalommal, időhöz mért rövidséggel leszek bátor a tisztelt hallgatóságot Románia középiskolai rendszerének némely különlegességével megismertetni.

Haret Spir, Románia mostani közoktatásügyi minisztere, 1901-ben oly középiskolai törvényt alkotott, mely hivatva van Romániában egy helytelen világnézetet megszüntetni.

A régi 7 osztályú rendszer mellett igen sok ifjú nyert minősítést, de állást nem. A román társadalom nem volt képes a túltermelést felszíni és a maga rendszerébe beleilleszteni, a mi elégedetlenségre és elkeseredésre vezetett és félő volt, hogy az elégedetlenség megteremti a diplomás szocializmust. Ezenkívül Románia pénzügyi egyensúlya is meg volt ingatva.

Haret Spir úgy vélt segíteni a bajon, hogy a középiskolai oktatást 8 évre emelte, tanulmányi tekintetben az eddiginél jóval nagyobb mértéket alkalmaz és fegyelmi tekintetben kérlelhetetlen szigorot rendel.

Ha nem látják be a szülők maguktól, hogy fiaik nem alkalmasak a középiskolai tanulmányokra, ha mindenáron ott akarják nevelni, ahová nem valók: a törvény szigorával kell az ilyen elemeket más pályára szorítani és a társadalmat a sok gyarló erőtlől megmenteni.

A törvény már az első osztályban érezteti szigorát. Az I. osztályba való felvétel a betöltött 11 életév után és *kizárólag felvételi vizsgálat alapján* történhetik.

Mekkora megkimélése ez a középiskolának az oda nem való elemektől és mekkora előzetes biztosítéka a tanulmányokban való haladásnak!

Lássuk néhány számadatból ama középiskolák szigorát:

Buzeu-ban 1901/2. tanévben volt 430 tanuló, felsőbb osztályba fellépett 166, javításra utasított 121, ismétlésre 83, kizárt 26.

Craiová-ban volt 988 tanuló, évközben kilépett 91, felsőbb osztályba lépett 423, javításra utasított 221, ismétlésre 210, kizárt 40.

Jassi-ban volt 577 tanuló, kilépett 37, fellépett 262, javításra utasított 134.

Galac-ban volt 461 tanuló, fellépett 187, javításra utasított 132, ismétlésre 100.

Bukarest-ben a Sc. Sávában volt 600 tanuló, kilépett 48, fellépett 290, javításra utasított 126, ismételt 124, kizárt 6.

Növeli a bukások számát az a körülmény is, hogy az *énekes- és tornatanításnak* döntő fontosságot tulajdonít a törvény. Hogyha egy tanuló ezen tantárgyakból következetesen lustálkodik, vagy rosszakaratot mutat, elégtelent kap. E tantárgyakból javító vizs-

gálatot nem tehet s bár kielégítő az évi eredmény a többi tantárgyakból, osztályismétlésre utasíttatik. Javító-vizsgálat alkalmával a törvény nem elégszik meg elégséges eredménnyel, hanem csak a *jót megközelítővel*.

Talán még a törvény azon intézkedése is tetézi a szigort, hogy minden tanuló köteles egyenruhát viselni. Magam láttam, mint utasított ki az igazgató egy tanulót az iskolából csak azért, mivel nem szerezhette be az előírt egyenruhát.

A tandíjat a tanulók az állami adóhivatalokba fizetik be. Ha a tanuló a kellő időben nem fizette be az esedékes részletet, kilépettnek tekintik. Az adóhivatal utólagos befizetéseket nem fogad el. Az ilyen okból kilépett tanulók száma nem csekély.

A magyar középiskola túlhumánus eljárása fegyelmi ügyekben általánosan ismeretes. Lássuk ezekkel szemben Romániának terhes következményekben gazdag drákói szigorát. A fegyelmi büntetések következők: 1. intés négy szemközt; 2. intés az osztályban; 3. három órára terjedő bezárás; 4. a magaviseleti jegy leszállítása; 5. kizárás hat óra (ezen idő lejártával írásbeli és szóbeli vizsgálat); 6. kizárás egy évre az ország összes középiskolaiból (magánvizsgálatot nem tehet) s 7. kitiltás az ország összes középiskolaiból.

Felvéve tárgyalásom fonalát, ismétlem, hogy az új középiskola 8 osztályból áll. Az alsó négy osztály egységes jogosítású iskola. A IV. osztály végeztével a tanuló, ha tanulmányait folytatni akarja, osztályvizsgálatot tesz s ennek sikeres kiállása után egy kis érettségi vizsgálatnak van alávetve s csak ennek alapján iratkozhatnak be a felsőbb tanfolyamba, mely három irányú: klasszikus, reál- és modern.

A törvény ugyan mind a három irányú tanfolyam szervezését követeli, valóságban azonban még nagyon kevés városban találunk teljes középiskolát; rendszeren kétirányú, klasszikus és modern, vagy klasszikus és reális s a tanárok száma mégis 28—30; a háromirányú liceumban 36—38.

Hogyan lehetséges ez? A tanárnak Romániában kiváltságos, tisztelt állása van; a király nevezi ki s a törvény csak heti 12 órára (igaz, hogy az teljes 60 percből áll) kötelezi. Ha azonfelül tanít, minden óráját jól fizetik.

A felsőbb osztályokban törvény szerint a numerus clausus 40.

A történelmet, a német, román, francia nyelvet, a bölcsezetet, hittant stb. közös tanteremben tanulják a három iránybeliek. Megesik, hogy egy-egy irányban 25—30, összesen 75—90 tanuló zsufoldik össze egy tanteremben, melynek térfogata korántsem volt ilyen sok tanuló befogadására szánva. Az alsó négy osztálynak egyfajta.

egyenruhája van, a felső tanfolyam három irányának más-más; egy és ugyanazon iskola tanulói tehát négyféle siphát és hajtásokat viselnek. Ez a tarkaság egy iskola falain belül nem érinti valami kellemesen a szemlélt.

Nemzetgazdasági szempontból igen üdvös kihatása van a törvénynek, mivel az egyenruha csak honi posztóbból készülhet s a posztóipart ezáltal hathatósan támogatja.

Az állam több városban tart fenn leányliceumot, melyekben jogérvényes érettségi bizonyítványt nyernek a lányok. Két évvel ezelőtt Haret Spir a leányliceumokra is kiterjesztette az egyenlő kötényviselést és a kötény is csak honi gyártmányból készülhet. Füző viselete is tilos az iskolában.

A tanterv részleteibe nem bocsátkozom; üdvös intézkedése, hogy a latin nyelv tanítását a II. osztályban kezdi; gyakorlati, hogy a felméréseket és a fotografálást rendszeresen tanítja s erre minden iskolának a legújabb eszközök állnak rendelkezésére; de az is bizonyos, hogy a túlterhelés vádjától nem ment.

Az egész évi tananyagot felölelő évfárá vizsgálatokon minden tanuló felel. Egy tanuló feleletére minimális nyolc pernyi idő van megállapítva. A vizsgálat vasárnap is folyik.

A kitünő tanulókat a román kormány jutalmakkal tünteti ki. Az első tanuló minden liceumban ezüst koszorút kap jutalmul; s a második és harmadik legjobb is jutalomban vagy dicséretben részesül.

A középiskolai tanulmányok záróköve az érettségi vizsgálat. Az első érettségi vizsgálatot, mely az európai közoktatási ügynek egyik különlegessége, a múlt tanév végén tartották meg.

Nálunk az érettségi vizsgálat újjászervezése küszöbön áll. Wlassics Gyula, volt közoktatásügyi miniszter működése idejében átiratot intézett az országos közoktatásügyi tanácfhoz, melyben így ír: «Nagyon óhajtom, hogy elsősorban a Rendtartás és az Érettségi Utasítás minél előbb gyökeres átdolgozás alá kerüljön. A reformjavaslatoknál szívesen veszem a leggyökeresebb változtatásokat is.»

Legnehezebb vállalkozás régi korhadt rendszereket megdönteni! Merész elhatározás kell ahhoz, hogy valaki a kor szellemének megfelelő új rendszert teremtsen.

Fischer Miklós, iglói tanár, az Országos Középiskolai Tanár-egyesületnek ez idei közgyűlésén felolvasást tartott e tárgyról s bár sok oldalról igyekszik megvilágítani ezt a kérdést, vizsgálódásai inkább külsőségekre vonatkoznak; az érettségi vizsgálat érdeméhez nem szól, beltartalmára egyáltalán nem terjeszkedik ki.

Hazlinszky Rezső oly változtatást szeretne, mely szerint az

érettségi vizsgálat azokra nézve, kik nem kapnak egyetemi kiképzést, csupán az értelmi önállóságról bizonyosságot tevő vizsgálat legyen. Ezt a felfogást csak helyeselni lehet.

A mi törvényünk kancsal, ide célöz és oda vág. Azt mondja t. i., hogy az érettségi vizsgálat főiskolai tanulmányokra jogosító vizsga; de másrészt sok polgári jogra is minősít, ú. m. katonai kedvezményre, kisebb hivatali pályákra stb.

Akik eddig e tárgyhoz hozzászóltak, a vizsgálat lényegén nem kívánnak változtatni; mintha a változtatást szükséges rossznak tartának, érte nem lelkesülnek és halasztják, amíg csak lehet.

A Közoktatásügyi Tanács hihetőleg a régi rendszert veszi alapul. De bizonyára nem fogja teljesen figyelmen kívül hagyni Poroszország és Ausztria rendszerét sem, lévén azok az érettségi vizsgálat hazája.

Poroszországban az osztályzat végleges megállapításában tért engednek a kompenzációnak, azaz a tantárgyak kiegyenlítésének. Azt vallják ugyanis, hogy kulturális szempontból kifogás alá esik az a vizsgálati eljárás, mely teljesen elzárja a technikai pályára készülő ifjú előtt a boldogulás útját azért, mert pl. a latin nyelvben nehezen bír boldogulni s viszont.

Tudjuk, hogy a mi érettségi vizsgálati szabályzatunknak idevágó pontja kérlelhetetlen szigorú; de azért nem merném azt állítani, hogy a kompenzációs eljárás ezt a kérdést megoldotta volna.

Ha már az érettségi vizsgálatok reformja napirenden van, az összehasonlítás kedvéért nem lesz érdektelen a szomszédos Románia érettségi vizsgálati rendszerével is megismerkednünk. Lássuk, miképen érvényesül és megfelelő-e az eljárás.

Az érettségi vizsgálatnak a román törvény szerint főadata kipuhatolni, «mennyire képes a tanuló az elsajátított tananyagot *önálló* formába önteni, az érett gondolkodásnak jelét adni s mennyire képes a rendelkezésére álló 20—40 percnyi idő alatt ismeretét a kitűzött kérdésre nézve rendszerbe foglalva előadni.»

A mi rendszerünk szerint pedig célja: «kipuhatolni, vajjon a vizsgálatra jelentkező tanuló bir-e az általános műveltség és tárgyszeret azon mértékével, mely töle a középiskolai tanterv szerint megkövetelhető, s így az értelmi fejlettség oly fokán áll-e, minő a főiskolai tanulmányokra szükséges».

A romániai érettségi vizsgálati rendszer elve: figyelembe kell venni az elme fejlődését és fejlődési irányát. Az egyik agy a szintézis, másik az analízis iránt mutat diszpozíciót, vagy didaktikailag mondva, az egyik tanuló a matematikában tanúsít jeles haladást, a nyelvekben azonban közepesen halad vagy épen visszamarad; a másik tanuló

a nyelvekben nagy tehetség és a matematikában elégtelen eredményt mutat fel. Az élet is ezt igazolja: non omnes omnia possumus, csak-hogy kérlelhetetlen szigorral.

Romániában az érettségi vizsgálat lefolyása a következő:

Az írásbeli vizsgálat ezen tantárgyakra terjed ki:

Román nyelv, fogalmazvány.

Fordítás németből francia nyelvre ($\frac{1}{2}$ oldal 8° próza).

Fordítás román nyelvből latinra ($\frac{1}{2}$ oldal 8° próza).

Fordítás görögből románra.

A modern iránynál van írásbeli a román, német, latin nyelvből és a természetтанból.

A reáliránynál román, német nyelv, matematika és természettan.

Az írásbeli dolgozat elkészítésére csak 3 óra, nálunk 5 óra jár. Ha az írásbeli sikerült, a szóbeli érettségi vizsgálat csak a következőből áll: a vizsgáló-bizottság előtt fekszik a szóbeli vizsgálatra megállapított, különböző tantárgyakból 20 kérdés, melyeket a szaktanárok előzetesen állítottak össze.

A tanuló a 20 tétel közül tetszése és hajlama szerint választ egyet, félre vonul s felügyelet alatt két óra hosszat elmélkedhetik felette, hogy rendszerbe foglalja erre vonatkozó ismereteit és annak előadásával is próbálkozzék. Esetleg segédkönyvet is kaphat. Két óra múlva a bizottság elé szólítják, előáll és 20—40 percig beszél a választott téletről.

Az írásbeliekből és ebből az egyetlen feleletből megítéli a vizsgáló bizottság mindazt, amit a szabályzat követel.

Mennyivel egyszerűbb az eljárás, mint a mi vizsgálatunknál. Ott az értelmi fejlettséget és tárgyismeretet puhatolják, nálunk ezeken kívül a nagy masszát is követelik.

Ilyen vizsgálati rendszerváltozásra gondolok én, midőn az Országos Köznevelési Tanácsnak intézett miniszteri leiratnak ama nagy reformra buzdító záradékát olvasom: «A reformjavaslatoknál szívesen veszem a leggyökeresebb változtatásokat is.»

Poroszországban az utóbbi időben egy régi bástya falait kezdi dőngetni. «Weg mit den Schulprogrammen» címen az iskolai értesítők eltörlését sürgetik. Német találmány és épen a németek dőngetik első sorban. Az Értesítő, magyarul mondva, túlélte magát. Miért, azt is kifejtem. Amit a tantervre nézve abban közölnek, az minden könyvkereskedésben kapható néhány fillérért.

Ami a szülőkre nézve érdekes lehet benne, azt közvetlenül az iskola és tanulók útján veszik tudomásul, a nagy közönség pedig a napi lapok útján. A statisztikai adatok a szülőket egyáltalában nem

érdeklik. Manapság az állami felügyelet minden iskolára kiterjed, minden iskola az országos tanterv szerint jár el; az új, módosított tanterv teljesen *egyenlő* eljárást teremtett; az igazgatók az iskola mozzanatait feltüntető kimerítő írásbeli leletések tételére *kötelesek*, melynek az *Értesítő* csak mellékletét képezi: *nem léphet* tehát többé előtérbe az a *szükség*, mely megjelenését annak idején megteremtette.

Az *Értesítő*t rendszeren tanügyi vagy neveléstani kérdés előzi meg, mely a szülőknek szól. S vajjon kik olvassák azt? A kiket *érdekel* s akik okulásra szorulnak, azok sajnálják az időt vagy kedvök sincs ilyen olvasmányra — surdis narras — s akik gyermekeik nevelése iránt melegen érdeklődnek, nem szorulnak ilyesminek olvasására; mert hihetőleg jó pädagogiai munkák állnak rendelkezésükre.

Legtöbbet vár a modern pädagogia a személyes érintkezéstől szülők és iskola közt, az úgynevezett szülői konferenciáktól. A szülőknek tudnia kellene, hogy a tanár bármikor szívesen látja fia nevelése érdekében. De aztán hajtsa is végre a baj elhárítását célzó tanácsot, amint végrehajtja a testi baj gyógyítására kapott orvosi rendelvényt. S mi az ilyen *Értesítő* sorsa. A kényszerértekezést a bírálók rendszeren agyonbírálják, hogy az igyekezetnek még a csíráját is elfojtsák és aztán aztán ott lepi a por a gyűjtemény rendezetlen tömegében, honnan nincs többé feltámadás.

Magyarországon *Értesítő*-díj címén évenként mintegy 200,000 koronát szednek. Ma már a népiskolák is fogyasztják erre a célra a nyomdafestéket, úgy hogy a magyar tanügy évenként $\frac{1}{4}$ millió koronát *pazarol* egy teljesen haszontalan és fölösleges kiadásra.

Hát mire lehetne évente azt a $\frac{1}{4}$ millió koronát fordítani? Az új tanterv meglehetősen előtérbe tolta a művészeti oktatást és a szemléltetést. Ezen előadások megtartását miniszteri rendelet is sürgeti; a modern didaktika kürtszava így harsog; mindent szemléltetve tanítani. Szép elv! De ha nincs felszerelés, nincs fedezet. S ha sikerül is egyes iskoláknak képeket beszerezni, a rendelkezésre álló szerény összegből oly képeket szereznek be, melyeken a gyönyörű színpompa helyett színtelen alakokat lát a tanuló, fájdalom helyett a rossz utánzat boszút tolmácsol, az örvendező arcot haragossá torzítja s az összbenyomás csak olyan, minőt a vásári képekből lehet nyerni.

Az *Értesítők* helyett meg kellene teremteni ebből a szép pénzforrásból az iskolai Urániát és a képtárt külön minden *főigazgatói* kerületben. Ilyformán lehetővé lehetne tenni, hogy a tanulók tanuláságos előadások kíséretében, szemlélet alapján leckeszerűen jussanak a tantervben megállapított művészeti és egyéb ismeretek birtokába; ami a mostani állapotok szerint pium desiderium: az *főigazgatói*

kerületenként fenti pénzforrásból szépen sikerülne. Így igazán hasznót hajtana és megteremné a kívánt nemes gyümölcsöt.

A kis Románia e tekintetben is elől jár, megelőzte az összes nyugoti államokat. Nehány lapra terjedő kiadványa csak a tanárok neveire és az átlagos vizsgálati eredményre szorítkozik s ennek kiadására sem kötelezi a szabályzat az igazgatót.

Rendkívül egészséges szellemben ellenőrzi a romániai középiskolai törvény az iskolákat. Ez a törvény csak állami iskolákat ismer. A felekezeti iskolákat az új törvény árja mind elsodorta. Azonban garantált feltételek mellett megengedi magánintézetek felállítását is; de működésüket szigorúan ellenőrzi és nem adja meg a jogot nyilvános vizsgálatok tartására és államérvényes bizonyítványok kiállítására; hanem a vizsgálatokat ezen iskolákban a minisztérium által delegált bizottság előtt teszik, mely egyúttal államérvényes bizonyítványt is állít ki.

A felsorolt jelenségeket különlegességeknek neveztem azért, mert a konzervatív nyugoti államok iskoláiban ilyesmiket nem találunk.

Csodálnunk kell azt a merész akaratot, mely a fenti gyökeres változtatásokat törvénybe foglalta és kíváncsiak vagyunk az eredményre, mely csak néhány év múlva lesz konstatálható.

Radikalizmus mutatkozik a tanügy egész vonalán; csakhogy ez a radikalizmus nem romboló és nem türelmetlen, mert a román középiskolának nincs múltja, tehát nem lehet konzervatív és könnyen tehetta, hogy félretéve az ódon formákat, új rendszert fogadjon el. Értékét pedig fokozza, hogy az oktatásban a nemzeties irányt ki-domborította és a régiből csak azt a keveset vette át, ami benne becses és érdemes volt.

PUTNOKY MIKLÓS.

VEGYESEK.

— Kant halála napjának száz éves fordulóját ünnepelte a tudós világ f. évi február 12-én. Az ez alkalommal megjelent cikkek és értekezések többnyire a philosophust méltatták, ki a bölcselő elmélkedés alakulására s általában egész tudományos gondolkodásunkra oly nagy hatást gyakorolt. De Kant a pädagogiai elmélet fejlődésére is hatott; sőt ép legujabban mutatkoznak törekvések, melyek arra irányulnak, hogy a nevelés elméleti alapvetésében nem Herbartra, hanem Kantra kell visszamennünk (Natorp). Rendszeres pädagogiát nem irt Kant; neveléstani előadásait is csak töredékes jegyzeteiből